

TURLI DINLARDA AYOL MAQOMI: QIYOSIY-TAHLILY YONDASHUV**Ro'ziyev Navro'z Ixtiyor o'g'li****Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti ijtimoiy fanlar kafedrasida o'qituvchisi****Xayrullaxonova Malikaxon Akromxon qizi****Toshkent Tibbiyot Akademiyasi "Pediatriya, stomatologiya,
xalq tabobati va tibbiy pedagogika" fakulteti 203-B guruh talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20178628>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada dunyodagi asosiy diniy tizimlar — iudaizm, xristianlik, islom va sharq falsafiy dinlarida ayol shaxsi, uning ijtimoiy-huquqiy maqomi va oiladagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida diniy manbalardagi matnlar va tarixiy voqelik o'rtasidagi farqlar, shuningdek, dinlarning ayol huquqlarini himoya qilishdagi evolyutsion roli qiyosiy o'rganilgan. O'zbekiston misolida diniy qadriyatlar va zamonaviy jamiyat uyg'unligi ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Dinshunoslik, ayol huquqlari, diniy antropologiya, islom, xristianlik, iudaizm, gender tengligi, ma'naviy meros, O'zbekiston, diniy bag'rikenglik.

KIRISH

Insoniyat sivilizatsiyasi tarixida din nafaqat e'tiqod manbayi, balki ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi, axloqiy me'yorlarni belgilovchi va huquqiy tizimlarni shakllantiruvchi fundamental omil bo'lib kelgan. Jamiyatning demografik va ma'naviy asosini tashkil etuvchi ayollar masalasi esa barcha dinlarning diqqat markazida turgan.

Bugungi kunda jahon hamjamiyatida gender tengligi va ayollar huquqlari masalasi global ahamiyat kasb etmoqda. Ko'p hollarda zamonaviy dunyoda "din ayolni kamsitadi" degan stereotipik va yuzaki qarashlar uchraydi. Biroq, dinshunoslik fani nuqtayi nazaridan xolis yondashilsa, ko'plab dinlar o'z davrida ayollarga nisbatan zulmni to'xtatish va ularga insoniy huquqlar berishda inqilobiy qadamlar tashlaganini ko'rish mumkin. Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, unda turli e'tiqod tizimlarining muqaddas manbalari va ta'limotlariga tayangan holda, ayol maqomiga oid qarashlarni qiyosiy va xolis tahlil qilinadi.

1. IUDAIZMDA AYOL: OILAVIY QADRIYATLAR VA HUQUQIY TIZIM

Iudaizm (yahudiylik) dinida ayol kishi — hayot davomchisi va milliy o'zlikni saqlab qoluvchi asosiy bo'g'in hisoblanadi. Yahudiy qonunchiligi (Galaxa) bo'yicha, insonning yahudiyligi uning onasiga qarab belgilanadi, bu esa ayolning millat oldidagi maqomi qanchalik baland ekanidan dalolat beradi.

Tarixiy va huquqiy jihatlar:

Qadimiy iudaizmda ayolning o'rni asosan oila bilan cheklangan. Tavrot (Torat) va Talmuddagi ma'lumotlarga ko'ra, ayol kishi uy bekasi, farzandlar tarbiyachisi sifatida e'zozlangan. Iudaizmda ayolga nisbatan "Eshat xail" (Fozila ayol) tushunchasi mavjud bo'lib, u oilaning ma'naviy chirog'i hisoblanadi. Shunga qaramay, qadimiy ibodat marosimlarida ayollar va erkaklar alohida ajratilgan.

Meros va mulk:

Qadimgi yahudiy huquqida meros asosan o'g'il farzandlarga qolgan. Faqatgina ota vafot etib, uning o'g'il farzandi bo'lmagan taqdirdagina qizlar merosxo'r bo'lishi mumkin edi. Bugungi kunda zamonaviy iudaizm (ayniqsa reformistik yo'nalish) ayollarning sinagogalarda ravvin bo'lib ishlashiga va barcha diniy huquqlarda erkaklar bilan tenglashishiga imkon bermoqda. Bu dinning zamonaviy demokratik tamoyillarga moslashayotganini ko'rsatadi.

2. XRISTIANLIKDA AYOL: MA'NAVIY POKLIK VA CHERKOV TIZIMI

Xristianlik dini ayolga nisbatan ma'naviy ehtiromni yuqori darajaga ko'tardi. Buning markazida Bibi Maryam (Bibi Mariyam) siymosi turadi. Xristian olamida ayol — iffat, mehribonlik va fidoyilik timsoli sifatida ko'riladi.

Injil ta'limoti va Isoning munosabati:

Isoning (alayhissalom) xotin-qizlarga bo'lgan munosabati o'sha davrdagi qattiqqo'l ijtimoiy qoidalardan tubdan farq qilgan. U ayollar bilan muloqot qilgan, ularga ta'lim bergan va ularni jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida qabul qilgan. Havoriy Pavelning xatlarida "Masihda na yahudiy, na yunon, na qul va na ozod, na erkak va na ayol bor" (Galatyaliklarga 3:28) deb yozilgani, Xudo oldida barcha insonlarning tengligini tasdiqlaydi.

O'rta asrlar va islohotlar:

Biroq, o'rta asrlarga kelib cherkov tizimi ma'lum darajada patriarxal xarakterga ega bo'ldi. Ba'zi cherkov otalari Havo onamizning qissasini noto'g'ri talqin qilib, ayol kishini kamsituvchi qarashlarni ilgari surishgan. Bu esa Yevropada asrlar davomida ayollarning ilm-fandan chetlatilishiga sabab bo'ldi. Faqatgina XIX asr oxiri va XX asr boshidagi ijtimoiy harakatlar hamda protestantlikdagi islohotlar natijasida xristian ayollari jamiyatda va cherkovda o'z mavqelarini tikladilar.

3. ISLOM DINIDA AYOL: SHAXS ERKINLIGI VA ADOLAT MEZONI

Islom dini yuzaga kelgan davrda ayol maqomida haqiqiy inqilob yasadi. Islomgacha bo'lgan "johiliyat" davrida ayollarning nafaqat huquqlari yo'q edi, balki qiz farzand ko'rish sharmandalik sanalib, ularni tiriklayin ko'mib yuborish kabi vahshiy odatlar mavjud edi. Islom bu an'analarga barham berdi.

Iqtisodiy va huquqiy mustaqillik:

Mulkka egalik: Islom huquqi (Shariat) bo'yicha ayol kishi o'z mol-mulkiga (merosi, ma'oshi, mahri) mutlaq egalik qiladi. G'arbda ayollar faqat XIX asrga kelibgina shaxsiy mulk huquqini qo'lga kiritgan bo'lsa, Islomda bu huquq VII asrdanoq kafolatlangan edi.

Mahr huquqi: Nikoh paytida beriladigan mahr — ayolning shaxsiy mulki hisoblanadi va uni tasarruf etishga erning haqqi yo'q.

Ilm-fan va ta'lim:

"Ilm izlash har bir musulmon va muslimaga farzdir" degan hadis ayollarning intellektual salohiyatini oshirish uchun diniy majburiyat yuklaydi. Tarixda Oysha onamiz eng buyuk faqih va hadisshunos olima sifatida tanilganlar. Bu esa Islomda ayol kishi jamiyatning ilmiy-siyosiy hayotida faol ishtirok eta olishini isbotlaydi.

Oila va onalik:

Qur'oni karimda "Onangizga yaxshilik qiling" degan buyruq ko'p bor takrorlanadi. Payg'ambarimiz (s.a.v.) "Jannat onalar oyog'i ostidadir" degan hadislar bilan ayol maqomini muqaddas darajaga ko'targanlar. Islomda erkakning oila rahbari ekanligi — bu ustunlik emas, balki ayolning iqtisodiy, jismoniy va huquqiy himoyasi uchun mas'uliyatdir.

4. SHARQ DINLARIDA AYOL (BUDDAVIYLIK VA HINDUIZM)

Sharq falsafiy dinlarida ayol masalasi ma'naviy energiya va muvozanat nuqtayi nazaridan o'rganiladi.

Buddaviylik: Budda ayollarning ham ma'naviy yuksalish (nirvana) ga erishish imkoniyati erkaklar bilan bir xil ekanini ta'kidlagan. Buddaviylikda ayol rohibalar jamoasi (sangha) tashkil etilgan bo'lib, bu o'sha davrdagi hind jamiyatidagi kamsitishlarga qarshi javob edi.

Hinduizm: Bu dinda "Shakti" — ilohiy ayollik quvvati tushunchasi mavjud. Biroq, amaliyotda "Kastachilik" va qadimiy "Sati" (bevalarni yoqish) kabi odatlar ayollarga katta zulm o'tkazgan. Bugungi zamonaviy Hindistonda bu odatlar qat'iy man etilgan va ayol huquqlari qonun bilan himoyalangan.

5. O'ZBEKISTONDA DINIY QADRIYATLAR VA AYOL MAQOMI

O'zbekiston — azaldan turli dinlar va madaniyatlar tutashgan chorrahadir. Yurtimizda Islom sivilizatsiyasi rivojiga ulkan hissa qo'shgan olimlar yetishib chiqqan. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari ayollar va erkaklar tengligini kafolatlaydi.

Diniy-ma'rifiy sohada ham xotin-qizlarning o'rni kengayib bormoqda. Toshkent islom instituti, Xadichai Kubro ayol-qizlar o'rta maxsus islom ta'lim muassasasi kabi dargohlar ma'rifatli olima ayollarni tayyorlamoqda. Maqsad — dinni noto'g'ri talqin qiluvchi radikal oqimlarga qarshi ma'rifat bilan kurashish va oilalarda sog'lom ma'naviy muhitni shakllantirishdir.

Prezident Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Xotin-qizlarning huquq va manfaatlarini ta'minlash, ularning jamiyat hayotidagi o'rnini mustahkamlash — taraqqiyotimizning muhim shartidir". Bu siyosat milliy va diniy qadriyatlarimizga to'la mos keladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Turli dinlardagi ayol maqomini qiyosiy o'rganish natijasida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Diniy asllik: Hech bir samoviy din o'zining asl manbalarida ayolni kamsitishni targ'ib qilmaydi. Zulm va tengsizlik ko'p hollarda dinni noto'g'ri talqin qilish yoki mahalliy urf-odatlarining ta'siri natijasida yuzaga kelgan.

Islomning roli: Islom dini ayolga iqtisodiy mustaqillik va ta'lim olish huquqini berishda boshqa dinlardan tarixan oldinroq qadam tashlagan.

Hozirgi holat: Bugungi kunda dinlararo muloqot va gender tengligi masalalari bir-birini inkor etmaydi, aksincha, ma'naviy qadriyatlar ayol huquqlarini himoya qilishda muhim poydevor bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Takliflar:

Ta'lim muassasalarida dinshunoslik fanini o'qitishda ayol huquqlariga oid qiyosiy darslarni ko'paytirish.

OAVda diniy ma'rifatli ayollarning chiqishlarini qo'llab-quvvatlash orqali "din ayolni cheklaydi" degan noto'g'ri tushunchalarga barham berish.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Qur'oni Karim: ma'nolarining tarjimai va sharhi (Alouddin Mansur).
2. Injil (Yangi Ahd) kitobi.
3. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi". — Toshkent, 2022.
4. Murtazo Mutahhariy. "Islomda ayol huquqlari tizimi". — Toshkent, 2019.
5. Beruniy A.R. "Qadimiy xalqlardan qolgan yodgorliklar".
6. Armstrong K. "A History of God" (Xudo tarixi). — London, 1993.
7. Diniy bag'rikenglik va gender tengligi masalalari. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. — Toshkent, 2023.